

k naší třetí pětiletce, podle nichž se má plánovitého vzrůstu výroby dosáhnout především růstem produktivity práce.

Významná je i XII. kapitola o zbožní výrobě, penězích a obchodu za socialismu, neboť řeší problémy týkající se našeho každodenního života, jako otázku cen, peněz, obchodu v socialistické společnosti apod.

Neméně zajímavé problémy se řeší v kapitole XIII., pojednávající o rozdělování podle práce a odměně za práci v socialismu. Otázku organizace a forem odměňování za socialismu bude však dnes nutno doplnit studiem materiálů o změnách v odměňování v družstvech, kde se zavádí tzv. peněžní odměňování.

Důležitou součástí následující kapitoly o chozrasčotu je vysvětlení otázky hospodárnosti a jejího významu. Z tohoto hlediska nabývá významu správné uplatňování chozrasčotu, který je důležitým nástrojem uskutečňování hospodárnosti. Kromě otázek chozrasčotu jsou v této kapitole ještě zkoumány problémy vlastních nákladů a velkoobchodní ceny průmyslových výrobků. Vhodným doplňkem této kapitoly je ta část, ve které se pojednává o chozrasčotu zemědělských družstev, neboť jak známo, donedávna se soudilo, že chozrasčot nelze v zemědělských družstvech uplatňovat.

Prvá část XV. kapitoly, pojednávající o socialistické reprodukci a národním důchodu, je dobře skloubena, vyniká uceleností a hutností. To však nelze říci o části druhé — seznamující s finanční a úvěrovou soustavou za socialismu — která, přes snahu autora vhodně navázat na část prvou, budí dojem určitého dodatku. Domníváme se, že otázka financí a úvěru by si zasluhovala poněkud širšího zpracování a samostatné kapitoly.

Předposlední kapitola je věnována otázkám světové socialistické soustavy hospodářské. Velkého významu dnes nabývá poslední část této kapitoly, ve které se hovoří o mírovém soužití a hospodářském soužití dvou světových soustav, neboť nám napomáhá odpovědět si správně na některé otázky o současné situaci. Škoda, že právě tuto kapitolu česká redakce nedoplnila daty a poznámkou o místu i úloze ČSSR v hospodářském soužití.

Kapitola XVII., kterou je kniha uzavírána, pojednává o problému postupného přechodu od socialismu ke komunismu. Kapitola je svým obsahem velmi zdařilá: jsou v ní načrtnuty směle perspektivy komunistické společnosti. Autor vychází z programu výstavby, který vypracoval XXI. sjezd KSSS a rozebírá také poučtu z tohoto sjezdu o možnosti více-méně současného přechodu všech socialistických zemí ke komunismu.

Závěrem je možno konstatovat, že vydání tohoto českého překladu má velký význam, neboť pomáhá čtenářům proniknout pod povrch ekonomických procesů, obeznámí se s jejich podstatou a tak se i lépe orientovat v problematice hospodářské výstavby v naší republice i v soudobém vývoji mezinárodní situace.

Ladislav Kučerák

Ke kritice sociologických teorií „elity“

Při kritice současné západní sociologie si marxistická literatura všimla zejména těch teorií, které přímo či nepřímo popírají platnost Marxovy teorie tříd pro současnou dobu. Věnovala proto převážně pozornost teoriím o tzv. „nové střední třídě“, jak je zejména zřetelně formulována v práci K. Mayera „Nedávné změny v třídní struktuře Spojených států“ (Transaction of the Third World Congress of Sociology, vol. III—IV, 1956, str. 66 a n.).

Poměrně malá pozornost byla však až dosud věnována dosti rozšířeným názorům o nutnosti „vlády elity“. Již proto je nutno kladně hodnotit studii Ernsta Gottschlinga „Herrschaft der Elite?“ (VEB, Berlín, 1958), která podává ucelený přehled těchto názorů, jak se projevují v soudobé západoněmecké sociologické literatuře. Autor ukazuje nejdříve, jak právě tyto teorie o vládě „elity“ sledují jasně politický záměr tím, že se snaží líčit Bundesrepubliku jako stát vlády „elity“ ve srovnání se situací v NDR, kde vládne „masa“ a je potlačována role osobnosti.

Gottschling přesvědčivě ukazuje, jak teorie „vlády elity“ byly i v minulosti kladně přijímány v Německu, i to, jak silně postupovaly celou nacionálně socialistickou ideologií. A to nejen — což je poměrně známé — v podobě vlády „elitního národa“ — nad méněcennými národy ostatními, ale i v podobě preferování členů NSDAP jako „elity elity“, lidí „vybraných“ z „elitního národa“. Není proto náhoda, že jedním ze současných stoupenců teorie o „vládě elity“ je bývalý SA-man, dnes říšský ministr G. Schröder, který na toto téma přednesl řadu přednášek, např. na Evangelické akademii v Bad Boll v r. 1955.

Autor studie se poté zabývá teoretickými kořeny těchto názorů. Z přírodovědeckých prací

uvádí zejména hraběte Gobineau (jehož kniha vyšla po válce znovu v německém překladu — „Versuch über die Ungleichheit der Menschenrassen“).

V této souvislosti bych chtěl upozornit, že s názory na čistotu rodových linií v lidské společnosti vystoupil již dříve bratranec Ch. Darwina Francis Galton (Hereditary Genius, London, 1869), který m. j. vytyčil i program eugeniky. Na okraj připomínám, že na rozdíl od Darwina, který si kladl otázku příčin druhových změn jako základu vývoje, zdůrazňoval Galton otázku stálosti v procesu dědičnosti. Slo tedy o dva aspekty, které i v současné genetice bývají pramenem četných sporů.

Gottschling si ve své práci dále všimá těch sociologů a filosofů, kteří nesprávně přenášeli biologické zákony do společenského procesu a podporovali názory o nutnosti „vlády elitních jedinců“. Připomíná právem zvláště v Německu silný vliv názorů Nietscheových (zejména jeho „Genealogie der Moral“). Pro úplnost by bylo možné v této souvislosti připomenout i práce Bergsonovy a Sorelovy, které nemálo přispěly k rozšíření názorů o „přirozeném vývoji“ a „uplatnění vynikajících individualit“. Ze známých sociologů připomíná autor V. Pareta, jehož starší práce (např. „Allgemeine Sociologie“) vyšly znovu v západním Německu v r. 1955.

V recenzované studii je správně spojována teorie „elity“ s teorií „managerů“. Autor připomíná, jak její původce J. Burnham (The Managerial Revolution, 1941) viděl v nástupu Hitlera k moci „fázi obecného vývoje společnosti managerů“ a nacistický režim pokládal za „ranou formu managerské společnosti“ (recenzovaná kniha, str. 18). Škoda, že Gottschling též nezkázal, jak Burnham, který v době druhé světové války skládal v nacistické Německo velké naděje, že zničí SSSR, dnes (např. v práci „The Coming Defeat of Communism“, London, 1950) skládá podobné naděje v USA a v atomové zbraně.

Knížka pak podává vcelku ucelený přehled západoněmeckých sociologů — a což je příznačné — i teologů, kteří propagují teorii o „vládě elity“. Současně ukazuje, jak tyto ideologové soudobého režimu CDU zároveň záměrně snižují úlohu lidových mas v dějinách. V tom s nimi souhlasí i ideologové německé sociální demokracie. Autor připomíná v této souvislosti názory Ortegy y Gasset (např. z jeho knihy „Vzpoura davů“), který je dnes v západním Německu popularizován.

Bylo by možné Gottschlingovi vytykat, že se málo zabývá těmi názory, které ztotožňují „vládu elity“ s „vládou inteligence“, jak je to běžné zejména ve francouzské sociologii. Podobné názory se totiž vyskytují i v západním Německu, jak o tom svědčí např. práce Th. Geigera „Aufgaben und Stellung der Intelligenz in der Gesellschaft“, která vyšla ve Stuttgartu v r. 1949 a je největší soubornou prací v poválečné západoněmecké literatuře, která se otázkami postavení inteligence zabývá. Taková výtka je tím oprávněnější, protože otázka získání inteligence je v současném rozděleném Německu velmi vážná.

Gottschling spojuje správně kritiku sociologických teorií s výkladem marxistické teorie o úloze lidových mas a osobnosti v dějinách. Cituje Plechanova a vysvětluje, jakou úlohu může hrát vynikající jedinec, jestliže správně vyjadřuje potřeby lidu a vystihuje zákonitý vývoj společnosti. Mohl by však daleko více vytěžit z názorů V. I. Lenina obsažených v „Dětské nemoci levičáctví v komunismu“. Mám na mysli zejména ty stati, v nichž Lenin píše o vztahu masy, třídy, strany a vědců. Stejně by mohl více využít např. závěrů XX. a XXII. sjezdu KSSS při vysvětlování postavení a významu vědců pro výstavbu socialismu a komunismu. Tuto úlohu plní sborníky statí německých marxistů, které v uplynulých dvou letech vyšly v NDR a které osvětlují právě otázky postavení inteligence při budování socialismu v NDR.

Jan Macků

K dějinám průmyslových závodů

Bohumil Lehár; *Dějiny Baťova koncernu (1894–1945)*. Praha 1960, SNPL, stran 299.

Dějiny průmyslových závodů jsou velmi důležitým úsekem novodobých dějin. Vždyť v době rozvoje kapitalismu se staly průmyslové podniky mnohdy středem celého kraje a ovlivňovaly rozhodujícím způsobem vývoj oblasti, v níž se nalézaly. Měnily charakter kraje, měnily charakter obyvatelstva, vytvářely třídu průmyslového proletariátu. Dělnické hnutí na závodech zasahovalo významně do politického života a působilo na politický vývoj celého kraje. Ekonomické změny probíhající v důsledku zavedení průmyslové výroby v určité oblasti nesly s sebou změny v životě celé země.

Je proto krajně důležité sledovat růst průmyslových závodů a jejich dějiny. Poskytují mnoho faktů a dat pro poznání rozvoje našeho hospodářství a politického života v moderní době, stejně jako pro pochopení vývoje dělnického hnutí a bojů dělnické třídy.